

Doktorandský seminář 23.3.2012

Téma: Cesta proletariátu do středních vrstev a zase zpět?
Důsledky „nových forem práce“ na ekonomické, politické a sociální klima v Německu.

Referující: Pavel Lukeš

Dnes přednášený referát je doplňkem k práci, jejímž tématem je „Jak přišel Marx ke svému proletariátu a proletariát ke svému Marxovi“. Tu jsem na tomto místě představil před dvěma lety. Snažil jsem se v ní doložit, že spojení uvedené dvojice nebylo ani tak výsledkem historické nutnosti, jako spíše reziduem Hegelovy filosofie, pro jejíž myšlenkové formy se Marx snažil najít reálné nositele. V důsledku konstrukční chyby celé teorie proletariát nedostal revolučním nadějím vkládaným do jeho emancipace. V průběhu jednoho století se spíše emancipoval od Marxe a místo toho – tolik facit tehdy představené práce – se poměrně ochotně integroval do buržoazní společnosti, převážně v podobě střední třídy.

Dost možná ne nastalo. O tom bych rád mluvil na dnešní hodině. Na pozadí několika sociologických studií zabývajících se „novými formami práce“ stejně jako „novou chudobou“ ukazují, jak se alarmující část německé střední třídy propadá zpět do sféry sociálně deklasovaných, která se ještě před nedávnem zdála být pouhou historickou kategorií. Co hůře: z toho pramenící nejistota zachvacuje celou střední vrstvu jako takovou a v Německu jsou na vzestupu nálady, které už teprve patří k jednou uzavřeným dějinám. Nejistota střední třídy a nazvěme to „jistota“ tzv. prekariátu, tedy sociálně deklasovaných, jsou červenou nití této úvahy. Stejně jako otázka, co bude garantovat soudržnost společnosti, jestliže se fakticky rozpadne na několik částí žijících každá v jiném sociálním světě.

Práce se nechala volně inspirovat Maxem Weberem, který vykládal společnost pomocí čtyř kategorií: hospodářství, sociální nerovnost, politické panství a kultura. Nejdříve je vymezen pojem střední třída na základě jejích společenských funkcí. V návaznosti je ukázáno, nakolik je pro moderní sociální stát stěžejním ekonomickým faktorem, především v daňové sféře. Poté jsou popsány formy prekarizované práce, která pro střední třídu znamená ztrátu ekonomického standardu stejně jako sociální prestiže. Následuje líčení sociálních důsledků ve formě zostřené nerovnosti, popis politických důsledků ve formě krize tradičních stran, které nedokáží své klienty před sociálním sestupem ochránit. Toto zklamání posléze ústí v krizi důvěry v demokratický politický systém jako celek.

Celé pojednání uzavírá pasáž o kultuře. Aby nedošlo k nedorozumění: ta není úlitbou Weberovi, je klíčovou částí práce. „Prvním hybatelem“ popsaných změn, tolik má teze, byla neoliberální reformulace zásadních ekonomických a potažmo společenských pravidel. Svými cestami – od ekonomie přes žurnalistiku až po popkulturu – se tato verze světa rozšířila natolik, až se etablovala jako vládnoucí diskurz. Jelikož si – narozdíl od aristotelského – dnešní demiurg vymínil právo zasahovat do dění neustále, je nejlepším způsobem, jak se mu postavit, pozorovat jej při práci. Přitom srozumitelně pojmenovat příčiny, následky, formující

procesy – a zájmy, které za nimi stojí. Dost možná zajímavá náplň nejen pro tento příspěvek, ale pro humanitní vědy obecně.

Připojuji několik bodů k lepší orientaci v přednášeném referátu:

1. Než si začneme s pojmem „třída“

slovo, které bylo už před sociologií a bude možná i po ní

- **třída „o sobě“ a „pro sebe“**
lesk a bída marxistického pojetí
- **Max Weber a Pierre Bourdieu**
příklad rozšíření striktně ekonomického významu
- **kariéra geologického pojmu v sociálních vědách**
cesta od neutrálního „social stratification“ k dnešnímu „Unterschicht“
- **individualizace a konec použitelnosti pojmu třída**
zastírá sociologie skutečnost způsobem, jakým ji popisuje?

2. Střední třída odkud kam?

pevný pojem s měkkým okrajem

- **jak stabilizovat společnost**
funkce střední třídy ve dvacátém století
- **střední třída jako obrázek vzducholodi**
model silného centra a slabé periferie a proč je nebezpečné, když se všechny politické strany definují jako středové

3. Kolik toho střední třída ekonomicky unese

profitér a plátce sociálního státu současně

- **čtyřnásobné zvýšení podílu zaměstnaneckých daní na fiskálním příjmu**
zdanění zaměstnanců jako hlavní pilíř státního rozpočtu
- **přesýpací hodiny místo vzducholodi**
kdo se dnes ekonomicky počítá ke střední třídě
- **sociální nerovnost jako motor společenského vývoje?**
šedá teorie, ještě šedivější skutečnost

4. Prekarizovaná práce, prekérní osud

dnešní lekce Alles Gute: Leiharbeit, Minijob, Ein-Euro-Job

- **práce jako forma participace na společnosti**
proč se moderní pojetí práce tak odlišuje od aristotelského
- **trochu netypičtí proletáři 2.0**

co je to akademický prekariát

- **začarovaný kruh „working poor“**

prekérní práce má být první etapou k získání plnohodnotné, ve skutečnosti ji vytlačuje

- **mobilita křečka v běhacím kole**

vliv precarizované práce na osobní život

5. Sociální nerovnost

o chudobě bez nejmenšího nádechu romantiky

- **sociální výtah zadržnutý někde mezi osmdesátými léty a dnešní realitou**

proč musí střední třída stále zarputileji lhát sama sobě

- **kriminalizace těch o patro níž**

jak se zneužívání sociálních dávek věnuje daleko vyšší pozornost než daňovým únikům

- **tekutá zloba**

z jakého důvodu tak dobře funguje sociální válka všech proti všem

- **vymyslíme nový legitimační základ demokracie?**

dokáže si společnost poradit s nerovností, která uzavírá šance na vzestup?

6. „Wutbürger“

o politickém systému, ve kterém se pětina občanů rozhoduje koho volit až cestou k volbám

- **konzervativci, hédonisté, postmaterialisté, etablovaní, nostalgici...**

jak sociologové vymýšlejí nové kategorie, aby mohli dělat ještě alespoň nějaké prognózy

- **tradiční politická scéna s prázdnou levou půlkou jeviště**

proč se německá SPD cítí mnohem šťastnější v opozici než u vlády

- **jenom „demokratický okamžik“?**

třetina Němců nevěří, že lze demokratickým způsobem řešit nastalé problémy

7. Kulturní hegemonie

neboli jazyk nám byl dán proto, abychom mohli zastírat své myšlenky

- **ještě jednou jazykový kurz, tentokrát úvod do manažerské literatury**

jak přeložit pojmy „přeregulovanost“, „odbyrokratizovat“, „připravenost na změny“, „udržet reformní proces v chodu“ a ovšem „globalizace“

- **„Gretchenfrage“**

původní německý vynález na odhalení pravých úmyslů zažívá renesanci

- **tučňákův dvojitý axel**

něco o zacházení se slovy na příkladu Petera Sloterdijka

- **nebezpečí fragmentarizované veřejnosti**

je rozpadnutí se veřejné diskuse do chatů předobrazem rozpadu společnosti jako takové?

A ještě připojuji jednu tabulku, protože seminární místnost je bez tabule a pro všechny bude pohodlnější, mít následující rozdělení během výkladu na očích.

Francouzský sociolog Robert Castel takto popisuje jednotlivé zóny v pracovní společnosti. V závorce odpovídající procentuální část dnešních německých zaměstnanců.

Zóna integrace

1. Pevná integrace; tzv. „zajištění“ (31)
2. Atypická integrace; „nekonvenční“ (3,1)
3. Nejistá integrace; „znejistějí“ (12,9)
4. Ohrožená integrace; „ohrožení sestupem“ (33,1)

Zóna prekariátu

5. Prekérní zaměstnání jako šance, přechodná integrace; „doutající“ (3,1)
6. Prekérní zaměstnání jako trvalé aranžmá se situací; „realisté“ (4,8)
7. Uklidněný prekariát; „spokojení“ (5,9)

Zóna „odpojení“

8. Překonatelná exkluze; „ochotní něco změnit“ (1,7)
9. Kontrolovaná exkluze – inscenovaná integrace; „setřesení“ (3,9)

Literatura

2. Střední třída odkud kam?

Herfried Münkler, Mitte und Maß. Der Kampf um die richtige Ordnung, Berlin 2010.

3. Kolik toho střední třída ekonomicky unese

Horst Afheldt, Wirtschaft, die arm macht. Vom Sozialstaat zur gespaltenen Gesellschaft, München 2005.

Ulrike Hermann, Hurra, wir dürfen zahlen - Der Selbstbetrug der Mittelschicht, München 2010.

Sascha Adamek, Kim Otto, Der gekaufte Staat - Wie Konzernvertreter in deutschen Ministerien sich ihre Gesetze selbst schreiben, Köln 2008.

Sascha Adamek, Kim Otto, Schön reich! Steuern zahlen die anderen. Wie eine ungerechte Politik den Vermögenden das Leben versüßt, München 2010.

4. Prekarizovaná práce, prekérní osud

Robert Castel, La montée des incertitudes. Travail, protection, statut des individus, Paris 2009.

Svenja Flaßpöhler, Wir Genussarbeiter: Über Freiheit und Zwang in der Leistungsgesellschaft, München 2011.

5. Sociální nerovnost

Julia Friedrichs, Eva Müller, Boris Baumholt, Deutschland Dritter Klasse - Leben in der Unterschicht, Hamburg 2009.

Wilhelm Heitmeyer, Deutsche Zustände - Folge 10, Berlin 2011.

Inge Kloepfer, Aufstand der Unterschicht - was auf uns zukommt, Hamburg 2008.

Huberta von Voss, Arme Kinder, reiches Land - ein Bericht aus Deutschland, Reinbeck 2008.

Hans-Ulrich Wehler, Land ohne Unterschichten? Neue Essays zur deutschen Geschichte, München 2010.

6. „Wutbürger“

Colin Crouch, Post-democracy, Themes for the 21st Century. Cambridge 2004.

Franz Walter, Baustelle Deutschland, Berlin 2008.

7. Kulturní hegemonie

Colin Crouch, The Strange Non-death of Neo-liberalism, Cambridge 2011.

Roman Herzog, Mut zum Handeln. Wie Deutschland wieder reformfähig wird, Frankfurt am Main 2008.

George Lakoff, Elisabeth Wehling, Auf leisen Sohlen ins Gehirn. Politische Sprache und ihre heimliche Macht, Heidelberg 2009.

Jan Rehmann, Thomas Wagner, Angriff der Leistungsträger? Das Buch zur Sloterdijk-Debatte. Hamburg 2010.

Anna Sam, Die Leiden einer jungen Kassiererin, München 2010.

Ingo Schulze, Was wollen wir?, Dankrede zur Verleihung des Thüringer Literaturpreises 2007 in Weimar, dostupné z: http://www.ingoschulze.com/text_www.html

Peter Sloterdijk, Die Revolution der gebenden Hand, FAZ 13.6.2009, dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/kapitalismus/die-zukunft-des-kapitalismus-8-die-revolution-der-gebenden-hand-1812362.html>

Peter Sloterdijk, Das elfte Gebot: die progressive Einkommenssteuer, FAZ 27.9.2009, dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/sloterdijk-antwortet-das-elfte-gebot-die-progressive-einkommenssteuer-1858539.html>